

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 31. 035.2023
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова
доктору філологічних наук, професору,
Кондратенко Наталії Василівні

Відгук

Офіційного опонента **Шкворченко Наталії Миколаївни**, доктора філологічних наук, доцента, завідувачки кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов Міжнародного гуманітарного університету, про дисертацію **Базарової Ірини «Світська бесіда і пліткарство як жанри фатичного спілкування (на матеріалі англomовного художнього літературного дискурсу і кінодискурсу)»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки. (Одеса, 2024)

І. Актуальність дисертаційного дослідження. Актуальність дисертаційного дослідження обумовлена важливістю вивчення фатичного мовлення як засобу встановлення та підтримання соціального контакту; необхідністю поглиблення знань про стратегічні закономірності фатичної міжособистісної комунікації. У дисертації І. Базарової увагу зосереджено на розкритті комунікативно-прагматичних механізмів функціонування фатичних жанрів світської бесіди та пліткарства з позицій антропоцентричної парадигми, а також на визначенні мовленнєвих особливостей світської бесіди та пліткарства в англomовному художньому дискурсі. Вивчення їх у контексті англomовного художнього літературного та кінодискурсу дозволяє розкрити їхню роль у формуванні ідентичності персонажів, структуруванні сюжетів, а також виявити вплив цих жанрів на формування читацьких/глядацьких очікувань та сприйняття тексту або фільму. Дисертаційне дослідження допомагає зрозуміти, яким чином автори використовують мовні засоби для створення атмосфери неформального спілкування, розвитку персонажів та передачі емоційно-експресивного забарвлення.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Об'єктом дослідження є мовленнєві жанри світської бесіди та пліткарства в англomовному художньому літературному дискурсі та кінодискурсі.

Предмет дослідження становлять комунікативно-прагматичні риси жанрів світської бесіди та пліткарства в англomовному художньому літературному дискурсі та кінодискурсі.

Метою роботи є комплексний аналіз комунікативно-прагматичної природи фатичних мовленнєвих жанрів світської бесіди та пліткарства в англomовному художньому дискурсі.

Для написання повноцінного оригінального дослідження авторка створює сучасну теоретико-методологічну базу, куди залучає праці українських та зарубіжних учених з проблем конверсаційного аналізу як знаряддя опису мовленнєвої взаємодії, що дає чітке розуміння авторського бачення його когнітивно-прагматичної сутності, а також статусно-рольового малюнку.

3. Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна дисертаційного дослідження не викликає сумніву. Вона полягає в тому, що в ній уперше в сучасному мовознавстві на матеріалі сучасної англійської мови представлено лінгвопрагматичну характеристику жанрів світської бесіди та пліткарства; здійснено дефініційний аналіз лексем світської бесіди та пліткарства, виокремлено ядерні та інтегральні семи в їхній семантичній структурі; надано власні визначення мовленнєвим фатичним жанрам світської бесіди та пліткарства; уперше визначено ситуативну модель, сценарій, тематику та соціально-прагматичні функції жанрів світської бесіди та пліткарства; уперше здійснено контекстуально-інтерпретаційний аналіз світських бесід та пліток, зображених в англomовному персонажному художньому мовленні; укладено типологію комунікативних стратегій й тактик учасників фатичного спілкування англomовного художнього дискурсу; уперше встановлено репертуар мовних засобів світської бесіди та пліток у художньому літературному дискурсі та у кінодискурсі.

Структура роботи може бути повністю схвалена як така, що логічно підпорядковується поставленій меті, композиція розділів відповідає послідовності конкретних завдань, що вирішуються.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів та висновків до них, загальних висновків та бібліографії. Обсяг тексту дисертації складає 194 сторінок, загальний обсяг дисертації разом зі списком використаної літератури становить 221 сторінок. Список використаних джерел налічує 325 позицій, із них 126 іноземними мовами, 15 джерел довідкової літератури. Список літературних та кінематографічних джерел містить 49 найменування.

У тексті дисертації відсутні порушення академічної доброчесності.

У першому розділі «Дефініційні особливості лексем «світська бесіда» та «плітки»» досліджено теоретичні засади вивчення теми дисертації, проаналізовано особливості словникових дефініцій лексем *світська бесіда* та *плітки*, визначено їхнє загальне та диференційне співвідношення.

Авторка глибоко аналізує дефініції зазначених лексем не тільки у сучасних глумачних словниках, але й звертається до вивчення етимології цих термінів (с. 22, с. 28). Проведений аналіз сучасних дефініцій уможливив виокремлення ядерних сем лексем (с. 33) та визначити їхній синонімічний ряд (с. 34). Зроблено висновок про те, що плітки може бути виокремлено як жанр, а світську бесіду слід трактувати як гіпержанр.

Вартим на позитивну оцінку є **другий розділ** дисертації «Світська бесіда та пліткарство як жанри фатичного спілкування». Дисертанткою проведено ґрунтовний аналіз щодо визначення мовленнєвого жанру, типології мовленнєвих жанрів загалом, а також фатичних мовленнєвих жанрів зокрема. Світська бесіда і пліткарство визначені як окремі жанри фатичного спілкування.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях базовою одиницею аналізу часто слугує мовленнєвий жанр, який в дисертації визначено як прагмалінгвістична категорія, релевантна для дослідження мовного і прагматичного аспектів міжособистісної взаємодії і дозволяє враховувати комунікативні інтенції, стратегії та тактики учасників спілкування, а також екстралінгвістичні фактори, що визначають перебіг комунікації (с. 39), а мовленнєвий жанр як складний

синтез мовленнєвих актів, об'єднаних комунікативною тематикою адресанта, моделлю адресанта і адресата, комунікативною метою, комунікативним смислом, специфічною жанровою тональністю (с. 47).

Авторкою ретельно досліджено існуючі підходи до визначення фатичного мовлення (підрозділ 2.3), до якого належать світська бесіда та пліткарство. Світську бесіду визначено як гіпержанр, утворений мовними вкрапленнями, що виконують роль зачину та/або завершення комунікативного акту, що включають звернення, вітання, фрази знайомства, компліменти, висловлювання подяки, запрошення, прощання (підрозділ 2.4.1). Пліткарство розуміється у дисертації як мовленнєвий жанр продукування пліток, процес, який поєднує в собі фатичну та інформаційну комунікацію (підрозділ 2.4.2).

У заключному **третьому розділі** «Комунікативно-прагматична організація світської бесіди та пліткарства в художньому дискурсі» досліджено прагматичні риси гіпержанру світської бесіди та жанру пліткарства, проаналізовано комунікативні стратегії та тактики учасників світської бесіди на матеріалі художнього дискурсу. Стратегіями визначено стратегія виявлення інтересу до співрозмовника, яка нараховує вісім тактик, а також стратегія самопрезентації, на яку спрямовано десять тактик.

Дисертанткою визначено перелік найбільш типових ситуацій, у яких застосування жанру світської розмови є виправданим й необхідним (с. 87).

Контекстуально-інтерпретаційний аналіз жанру пліток у художньому дискурсі уможливив висновки про типову тематично-змістовну сторону даного жанру (с. 101), який виникає у діалозі чи полілозі, у центрі якого опиняється людина, відсутня під час розмови, і подробиці її особистого життя (с. 102).

Авторкою виокремлено дві основні стратегії, якими послуговуються учасники світської бесіди: стратегію виявлення інтересу до співрозмовника та стратегію самопрезентації (с. 114). Стратегію виявлення інтересу до співрозмовника забезпечують тактики схвалення зустрічі, довідування про справи співрозмовника, довідування про думку співрозмовника, згоди з думкою співрозмовника, компліменту, співчуття співрозмовникові. Стратегію самопрезентації забезпечують тактики висловлювання думки, вираження

сенсенції, поради, тактика повідомлення новин та чуток, плітки, тактика хвастощів, тактика шпильки, жарту, ухилення від прямої відповіді та зміни теми.

Висновки, що наведено до кожного розділу, відображають основні результати наукової праці на кожному етапі розвідки. Узагальнююча частина дисертації повністю узгоджена з визначеними у вступі метою та завданнями. Вона віддзеркалює теоретичні доробки та найбільш вагомні практичні результати комплексного інструментально-фонетичного дослідження.

До позитивних моментів роботи належить достатньо високий науковий стиль викладеного матеріалу дослідження, грамотна українська мова, чітко сформульовані висновки до розділів, влучне використання термінів із детальним з'ясуванням їхньої сутності.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Основні положення та результати дослідження пройшли надійну апробацію на засіданнях кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови факультету романо-германської філології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (2020-2023 рр.) і представлено на *одинадцяти* міжнародних науково-практичних та наукових конференціях.

Теоретичні і практичні результати дослідження дисертантка виклала у *п'ятнадцяти* одноосібних публікаціях авторки, *чотири* з яких опубліковано у фахових виданнях України. Загальний обсяг публікацій – 4,37 друкованих аркушів.

5. Практичне значення одержаних результатів.

Проведене І. Базаровою дослідження уможливило отримання результатів, які вважаємо певним внеском в такі галузі лінгвістики, як прагматика, психолінгвістика, комунікативна лінгвістика, когнітивна лінгвістика, дискурсологія, фоностилїстика.

Безперечно, розвідка І. Базарової має практичну цінність, оскільки надає цікавий матеріал для дослідження лінгвопрагматичних особливостей мовлення детектива в англійськомовному художньому дискурсі, що знайде утілення у викладанні курсів із когнітивної та комунікативної лінгвістики,

льні воіраграматики (розділи “Жанрологія”, “Комунікативні стратегії і тактики”), у спецкурсах і семінарах, присвячених новітнім лінгвістичним студіям, а також під час написання наукових робіт. Запропонована методика аналізу може бути використана для вивчення споріднених явищ на матеріалі дискурсів інших функційних стилів.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації.

Як і будь-яке глибоке, інноваційне дослідження, подана до захисту робота дає підстави для роздумів і дозволяє висловити деякі побажання на майбутнє щодо поліпшення оформлення результатів наукового пошуку.

1. Матеріалом дослідження зазначено епізоди з сучасних англомовних романів та кіноепізоди з сучасних англомовних художніх фільмів і серіалів (с. 18), серед яких є як британські (*Death of an Outsider; Nemesis; Sherlock; Father Christmas* та інші), так і американські (*Hannah's list; Those Christmas Angels; A Kindhearted Christmas; Sweet Magnolias* та інші). Виникає запитання: чи розподілявся фактичний матеріал за лінгвокультурами і чи може це бути значущим фактором у виявленні стратегій та тактик жанрів, що досліджувалися?

2. У підрозділі 2.2 (с. 45) йдеться про наявні в лінгвістиці класифікації мовленнєвих жанрів, зокрема про виокремлення первинних і вторинних мовленнєвих жанрів, а також елементарних і комплексних. Виникає запитання: яке місце в цих типологіях посідають жанри світської бесіди та пліткарства?

3. У підрозділі 3.1.1 аналізуються прагматичні риси гіпержанру світської бесіди, які класифікуються за різними показниками, наприклад, наскільки добре співрозмовники знають один одного (с. 85), місце бесіди (с. 87), ситуація спілкування (с. 89), рамки перебігу світської бесіди (с. 90) та деякі інше. Авторкою наведено низку прикладів з лінгвістичною інтерпретацією. Виникає запитання: чи впливає гендер комунікантів на мовленнєві тактики?

4. На с. 114 сказано, що учасники світської бесіди лавірують між двома головними стратегічними установами: бути ввічливими та гідно репрезентувати себе. Виникає запитання: а якими стратегічними установами керуються пліткарі?

Поставлені запитання та міркування мають здебільшого не впливають на загальне позитивне враження від роботи, не применшують теоретичної та

практичної значущості і не знижують загальної її високої оцінки. Позиції та переконання авторки мають право на відстоювання під час захисту дисертації.

7. Загальна оцінка дисертації.

Зроблені зауваження не зменшують загальної позитивної оцінки дисертації, вони не стосуються змісту основних положень дослідження і не ставлять під сумнів достовірність отриманих результатів та сформульованих теоретичних висновків, що мають суттєве значення для подальшого розвитку лінгвістики.

Усе це дає підстави для загального висновку про те, що дисертація «Світська бесіда і пліткарство як жанри фатичного спілкування (на матеріалі англомовного художнього літературного дискурсу і кінодискурсу)» є завершеним, самостійним дослідженням актуальної проблеми сучасного мовознавства, яке відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №431 від 21.03.22р.), а її авторка **Базарова Ірина** заслуговує надання ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри романо-германської філології
та методики викладання іноземних мов,
Міжнародного гуманітарного університету
міста Одеси

Наталія ШКВОРЧЕНКО

Наталія ШКВОРЧЕНКО

Підпис засвідчую

Начальник відділу
організаційно-документального
забезпечення
Вікторія ГОРБАНЬОВА
Вікторія ГОРБАНЬОВА